

IZVORI I OBJASNJENJA

OBJEDINJENIM SNAGAMA PROTIV NOP

¹ Dokumenti o izdajstvu Draže Mihailovića, knj. 1, Beograd, 1945. godine, Dok. br. 14. Ovaj sporazum je zaključen februara 1942. godine u Beranu.

^{1a} Isto kao pod 1, Dok. br. 35.

² Isto kao pod 1, Dok. br. 38.

³ Isto kao pod 1, Dok. br. 39.

⁴ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 20, reg. br. 5/2 (VK—Y—704).

⁵ Brojem »505« označen je Lazar Trklja, profesor i sekretar Zemljoradničke stranke Milana Gavrilovića, jedan od organizatora pokreta Draže Mihailovića.

⁶ Reč je o nemačkim i italijanskim jedinicama koje su izvodile operacije protiv jedinica NOP-a u istočnoj Bosni.

⁷ Reč je o dobijanju saglasnosti od italijanskog okupatora za prebacivanje četničkih snaga sa desne na levu obalu r. Lima radi zajedničkih dejstava protiv partizanskih jedinica. Italijanski guverner Crne Gore armijski general Pircio Biroli dao je saglasnost i četničke snage (udružene sa crnogorskim separatistima) sa italijanskim okupatorom preduzele su početkom maja napad na partizansku slobodnu teritoriju Crne Gore i Sandžaka. Posle neprekidnih borbi tokom maja i prve polovine juna partizanske snage su bile prinuđene na povlačenje.

⁸ Isto kao pod 4.

⁹ AVII, ahivski fond D. M., Ča, k. 302, reg. br. 2/1.

- ¹⁰ Zapisnik o saslušanju Dragoljuba Draže Mihailovića u toku istražnog postupka 1946. Odlomci ovog zapisnika objavljeni su u listu »Duga — feljton«, 1972.
- ¹¹ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 299, reg. br. 1/1.
- ¹² Reč je o napadu na delove 1. proleTERSKE narodnooslobodilačke udarne brigade u vreme kada su dva bataljona 2. proleTERSKE NOU brigade i jedna četa Drinskog NO dobrovoljačkog bataljona napadali blokiranu Rogaticu.
- ¹³ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 171, reg. br. 39/1 (BH—V—1936)
- ¹⁴ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 18. reg. br. 18/8 (VK—X—16)
- ¹⁵ Isto kao pod 1. Dok. br. 41.
- ¹⁶ Isto kao pod 10.
- ¹⁷ Odnosi se na legalizovani Samostalni požeški četnički odred.
- ¹⁸ U pismu od 5. juna 1942. majoru Bačoviću, major Glišić piše, između ostalog, da je u Novu Varoš morao otići po naređenju Italijana.
- ¹⁹ Bogoljub Irić, žandarm, četnički vojvoda.
- ²⁰ To su bile jedinice pod komandom Glavnog štaba NOPO za Sandžak koje su, pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga, bile prisiljene da se povuku.
- ²¹ Reč je o povlačenju dela Intendanture VS NOPO i DVJ pod zaštitom delova jedinica štaba durmitorskih trupa.
- ²² AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 141, reg. br. 316 (CG—V—1585/1).
- ²³ Odnosi se na sandžačke četničke odrede koji su tada dejstvovali kao Nedićeve jedinice.
- ²⁴ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 231, reg. br. 3/1 (BH—X—3). Radi izvršenja ove akcije major Zaharije Ostojić je izdao još niz uputstava i naređenja.
- ²⁵ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 231, reg. br. 1/1 (BH—X—1).
- ²⁶ Reč je o učešću četničkih jedinica u italijanskom napadu na jedinice Južnohercegovačkog NOPO (operacija »Stolac«) koji je počeo 23. maja i trajao do kraja meseca.
- ²⁷ Vlada Šegrt je tada bio komandant Sjevernohercegovačkog NOPO.
- ²⁸ Početkom druge polovine maja 1942. VS NOPO i DVJ uputio je tri bataljona 1. proleTERSKE NOU brigade u istočnu Hercegovinu sa zadatkom da tamošnjim jedinicama i rukovodstvu pomognu u sprečavanju osipanja NOP koje je usledilo zbog četničkog delovanja u saradnji sa italijanskim okupatorom. Željeni cilj nije postignut pa je, početkom juna, brigada prebačena u rejon pl. Golije. Sa istim zadatkom bili su upućeni i delovi 2. proleTERSKE NOU brigade.
- ²⁹ Vojislav Đokić, major vojske Kraljevine Jugoslavije, tada na službi u Štabu 2. proleTERSKE NOU brigade. Poginuo je 10. maja 1943. godine kao načelnik Štaba 7. divizije NOVJ.
- ³⁰ Odnosi se na Dinarsku četničku diviziju.

- ³¹ Odnosi se na pošiljku traženu od autora ovog pismenog izveštaja.
- ³² Odnosi se na Iliju Trifunovića Birčanina.
- ³³ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 204, reg. br. 27/2.
- ³⁴ Odnosi se na četnike Zubačkog četničkog bataljona.
- ³⁵ Na tom terenu su se nalazili Štab i dva bataljona 1. proleterske NOU brigade koji su 4. juna na drumu Bileća — Meka Gruda razbili četnički tzv. »Čoravi bataljon«, posle čega su se povukli ka Gacku.
- ³⁶ Početkom juna 1942. u Divinu (Bileća) nalazio se Operativni štab NOPO za Hercegovinu pod čijom komandom su tada bili 1, 2. i 3. udarni bataljon, Konjički partizanski bataljon i nekoliko teritorijalnih četa. Ostale jedinice Južnohercegovačkog i Sjevernohercegovačkog odreda bile su razbijene od nadmoćnijih italijansko-četničkih snaga i osule se zbog unutrašnjih previranja pod uticajem četničke propagande i njihove saradnje sa italijanskim okupatorom. Oblasni komitet KPJ za Hercegovinu je tada reorganizovao preostale snage i stavio ih pod neposrednu komandu Operativnog štaba. Posle toga (5. juna 1942.) Operativni štab se sa tri bataljona i pratećom četom povukao iz rejona Divina.
- ³⁷ Miro Popara, tada politički komesar Operativnog štaba NOPO za Hercegovinu i južnu Dalmaciju, narodni heroj, streljan od Italijana 21. jula 1942. godine u Nevesinju.
- ³⁸ Petar Ilić Drapšin, tada komandant Operativnog štaba NOPO za Hercegovinu i južnu Dalmaciju, narodni heroj, poginuo nesrećnim slučajem 1945. godine.
- ³⁹ Vlado Tomanović je tada bio komandant Južnohercegovačkog NOPO.
- ⁴⁰ Rade Pravica, tada politički komesar Sitničkog partizanskog NOPO. Bio je zarobljen prilikom četničkog napada na partizansku bolnicu u Zvijerini i predat Italijanima koji su ga jula 1942. streljali.
- ⁴¹ Spasoje Spaić, tada politički komesar bataljona »Luka Vukalović«. Streljan jula 1942. od Italijana pošto su im ga četnici predali.
- ⁴² AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 232, reg. br. 2/10 (BH—X—340).
- ⁴³ O razgovorima sa delegatima Ozrenskog četničkog odreda komandant 4. domobranske divizije je 6. aprila 1942. telegramom obavjestio Glavni stožer domobranstva i predložio da se prihvate ponuđeni pregovori. Za pregovore o saradnji sa četnicima bio je zainteresiran i poglavnik NDH Ante Pavelić. (Uputstvo Glavnog stana poglavnika od 13. maja 1942. za pregovore sa četnicima.)
- ⁴⁴ Okupivši četnički nastrojeno ljudstvo iz Ozrenskog NOPO, Cvjetin Todić je 18. aprila 1942. napao 1. istočnobosanski udarni bataljon i razbio jednu njegovu četvu. Posle toga su se Bataljon i Štab Ozrenskog NOPO povukli na teritoriju Zeničkog NOPO.

- ⁴⁵ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 235, reg. br. 1/9 (BH—X—903).
- ⁴⁶ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 235, reg. br. 1/19 (BH—X—926). Isti takav sporazum su sa NDH (14. juna 1942. u Zenici) sklopili predstavnici Zeničkog četničkog odreda.
- ⁴⁷ Vukašin Subotić, poručnik vojske Kraljevine Jugoslavije, u jesen 1942. pristupio NOP-u i 1943. postao član KPJ. U toku rata bio načelnik Štaba 15. majevičke i 6. istočnobosanske NOU brigade, načelnik Štaba 17. NOU divizije, pomoćnik načelnika Štaba 1. korpusa.
- ⁴⁸ Odnosi se na Domobransku dobrovoljačku pukovnicu formiranu od dela Muslimana (početkom januara 1942.) na području severoistočne Bosne. Njen osnivač i komandant bio je Muhamed Hadžiefendić, trgovac iz Doboja.
- ⁴⁹ Taj sastanak je održan 15. juna 1942. u s. Lopari. Obe strane su tada izrazile spremnost da se reše svi sporovi, ali do sporazuma nije došlo.
- ⁵⁰ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 233, reg. br. 7/9 (BH—X—480).
- ⁵¹ Isto kao pod 10.

PIONI OKUPATORSKE POLITIKE

- ¹ »Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera«, Zagreb, 1946.
- ² AVII, K. U. O. 9, reg. br. 6/7—1—87 (Zapisnik o saslušanju Davida Sinčića od 19. VI 1946.).
- ³ Drago Gizdić, »Dalmacija 1941« IP 27. *Srpanj*, Zagreb, 1959.
- ⁴ AVII, arhivski fond D. M., H—X—240.
- ⁵ Tajna i javna saradnja četnika i okupatora 1941—1944, dokumenti, »Arhivski pregled«, Beograd 1976. Dokumentat je prevod s italijanskog jezika.
- ⁶ Isto kao pod 3.
- ⁷ Isto kao pod 3.
- ⁸ Isto kao pod 3.
- ⁹ Četničke jedinice u Dalmaciji, Lici i u zapadnoj Bosni nazivane su imenima poznatih ličnosti iz istorije borbe srpskog naroda za slobodu. U ovom slučaju uzeto je ime Petra I Karađorđevića, kralja Srbije od 1903, koji je kao Petar Mrkonjić komandovao jednim ustaničkim odredom u bosansko-hercegovačkom ustanku 1875—78. Međutim, iako su nosile nazive pukova, njihova jačina i sastav nisu odgovarali tom nazivu. U ostalim krajevima jedina četnička jedinica kao puk pojavila se početkom septembra 1941. u istočnoj Bosni.
- ¹⁰ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 151, reg. br. 1/3 (H—V—56).
- ¹¹ AVII, arhivski fond D. M., Dok. H—V—315.
- ¹² Isto kao pod 3.

- ¹³ Isto kao pod 3.
- ¹⁴ Isto kao pod 2.
- ¹⁵ Isto kao pod 3.
- ¹⁶ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 170, reg. br. 19/4 (BH—V—1898).
- ¹⁷ U administrativnom pogledu teritorija koju je obuhvatala Nezavisna država Hrvatska (NDH) bila je podeljena na župe. Na čelu svake župe bio je veliki župan.
- ¹⁸ Isto kao pod 2.
- ¹⁹ Roata Mario, italijanski general, bio je komandant 2. italijanske armije sa sedištem u Rijeci 1941—1943.
- ²⁰ Dalmacio Renco, italijanski general, bio je komandant 6. armijskog korpusa sa sedištem u Dubrovniku 1941—1943.
- ²¹ De Blazio Ettore (De Blasio Ettore) brigadni general, načelnik štaba italijanske 2. armije.
- ²² Guljelmo (Guglielmo), pukovnik, načelnik Obaveštajnog odeljenja italijanske 2. armije.
- ²³ AVII, A NDH, k. 242, reg. br. 5/1—1.
- ²⁴ Isto kao pod 2.
- ²⁵ Isto kao pod 2.
- ²⁶ Isto kao pod 2.
- ²⁷ Nikola Kotle, tada komandant 5. krajiškog NOPO.
- ²⁸ Milutin Morača, tada komandant 5. krajiškog NOPO.
- ²⁹ Početkom aprila 1942. jake italijanske snage preduzele su operacije protiv partizanskih jedinica na pravcu Knin-Grahovo-Drvar-Petrovac protiv Grupe NOPO za Liku i 3. krajiškog NOPO. U operaciji su učestvovali i četničke jedinice, puk »Petar Mrkonjić« i puk »Gavrilo Princip«. One su počele sa dejstvom 13. aprila 1942. i uspele da zauzmu s. Tiškovac iz koga su se bile povukle još krajem marta.
- ³⁰ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 159, reg. br. 4/2 (H—X—6).
- ³¹ Na tom području su tada dejstvovali delovi 3. i 5. krajiškog NOPO i NOP bataljoni »Vojin Zirojević« i »Starac Vujadin«.
- ³² AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 159, reg. br. 8/2 (H—X—12).

PREKO ZLOČINA U IZDAJU

- ¹ Zbornik dokumenata i podataka o NOP naroda Jugoslavije, tom IV.
- ² Isto kao pod 1.
- ³ Rade Bašić, »Doktor Mladen«, *Narodna armija*, Beograd, 1969.
- ⁴ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 234, reg. br. 2/2 (BH—X—661).
- ⁵ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 234, reg. br. 1/2.
- ⁶ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 234, reg. br. 10/2 (BH—X—660).
- ⁷ AVII, K. J. O. 9, reg. br. 6/7—1—87.
- ⁸ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 235, reg. br. 5/4.

- ⁹ »Gvozdeni bataljon« je fomiran od ljudstva 2. bataljona (bataljon »Iskra«) 3. krajiškog NOPO, koji je bio pod jakim uticajem četničke propagande kojom je rukovodio Mitar Trivunčić, žandarm, član Štaba bataljona. Proces njegovog formiranja trajao je od kraja marta do 17. maja 1942, kada je izvršen puč u bataljonu »Iskra«.
- ¹⁰ Inž. Hilmijsa Bešlagić, tada ministar prometa i javnih radova u vladi NDH.
- ¹¹ Na tom području su tada dejstvovali 1. i 2. krajiški NOPO.
- ¹² Četničko rukovodstvo je pred javnošću skrivalo da je priznalo suverenitet NDH i da je sklopilo sporazume o saradnji protiv NOP-a, iako je o tome pisala ustaška štampa. Srpski nacionalni četnički komitet u Mostaru je početkom juna 1942. čak izdao i proglas »Srbima Bosne i Hercegovine« u kome je tvrdio da to nije tačno.
- ¹³ Bilo je dogovoreno da u napadu 3. krajiškog NOPO učestvuje i bataljon »Kočić«, kojim je komandovao Uroš Drenović. Napad nije uspeo zbog toga što je Drenović dozvolio italijanskim jedinicama da sa položaja koje je on trebalo da drži tuku partizanske snage (»Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 3, dok. br. 84, 90 i 93). Posle toga se Drenović odvojio sa bataljonom i poveo otvorenu borbu protiv NOP-a. Kasnije je protiv njegovih snaga borbe vodio Grmečki udarni partizanski bataljon (Zbornik NOB-a, tom IV, knj. 5, dok. br. 76).
- ¹⁴ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 233, reg. br. 1/8 (BH—X—511).
- ¹⁵ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 233, reg. br. 5/8 (BH—X—512).
- ¹⁶ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 233, reg. br. 2/8 (BH—X—513).
- ¹⁷ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 204, br. 4/6 (BH—V—9518).
- ¹⁸ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 235, reg. br. 7/13 (BH—X 931).
- ¹⁹ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 233, reg. br. 15/8.
- ²⁰ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 234, reg. br. 44/2.
- ²¹ AVII, arhivski fond D. M., (BH—X—519/2).
- ²² »Izdajnik i ratni zločinac Draža Mihailović pred sudom«, Beograd, 1946.
- ²³ Dokumenti o izdajstvu Draže Mihailovića, knj. 1, Beograd 1945. Dok. br. 113.

SASTANAK POD OBEZBEĐENJEM KARABINJERA

- ¹ Krajem marta 1942. partizanske snage u Hercegovini su protiv neprijatelja dejstvovala kao teritorijalni bataljoni pod komandom Štaba Sjevernohercegovačkog i Štaba Južnohercegovačkog NOPO. Sredinom aprila formirani su i udarni bataljoni. Opširnije o tome Zbornik NOR-a, tom. IV, knj. 4, dok. br. 36; Oslobođilački rat, knj. I, str. 202—205; Hercegovina u NOB, str. 230.
- ² Vidak Kovačević, rezervni poručnik nije Draži Mihailoviću podneo usmeni, već pismeni izveštaj u kome je, pored nekih

detalja o vojno-političkoj i ekonomskoj situaciji u Bosni i Hercegovini, Lici i Dalmaciji, izneo šire podatke o situaciji u Crnoj Gori, saradnji Blaža Đukanovića sa italijanskim okupatorom i o odnosima između četnika i tzv. zelenša.

³ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 157, reg. br. 11/1 (H—P—8).

⁴ Odnosi se na nemačko-italijansko-domobransko-ustaške operacije protiv NOPO i DVJ u istočnoj Bosni i Hercegovini (tzv. treća neprijateljska ofanziva). Plan operacija je utvrđen na konferenciji vojnih predstavnika Nemačke, Italije i NDH 2. i 3. marta 1942. u Opatiji, a operacije trebalo je da otpočnu 15. aprila u istočnoj Bosni, s tim da se izvedu u tri etape (»Trio I«, »Trio II« i »Trio III«). Operacije su, međutim, počele 31. marta 1942. napadom jedinica ustaške »Crne legije« iz Han-Pijeska ka Vlasenici. Usledila su zatim dejstva nemačke 718. divizije, italijanskih divizija »Pusterija« (Pusteria), »Taurinense« (Taurinense) i »Kačatori dele Alpi« (Cacciatore delle Alpi) i ustaško-domobranskih jedinica, koja su izvođena od 22. aprila do 15. maja. Neprijatelj je uspeo da zauzme područje u zahvatu Foča—Goražde—Kalinovik—Trnovo—Ulog i da deblokira Praču i Rogaticu. Protiv neprijateljskih snaga borbe su vodile jedinice pod komandom operativnih štabova NOPO i DV za istočnu Bosnu i Sandžak, kao i 1. i 2. proleTERSka NOU brigada. Prilikom planiranja ovih operacija protiv NOP bilo je razmatrano i učešće četničkih jedinica. Međutim, iako je, zbog protivljenja NDH, zauzet načelan stav da oni ne učestvuju, komandant italijanske 2. armije general Roata uspeo je da za četničko učešće dobije saglasnost nemačkog opunomoćenog komandanta u Srbiji i predstavnika NDH, ali je kasnije ona stavljena van snage. Italijanski okupator se toga nije pridržavao i sa četničkim jedinicama sklopio je sporazum, naoružao ih i snabdeo ratnim materijalom, i one su učestvovalе u operaciji protiv snaga NOP-a u Hercegovini. Crnoj Gori i Sandžaku.

⁵ U Sarajevu su se tada nalazile štab nemačke 718. divizije i komanda nemačke borbene grupe »General Bader«.

⁶ Blažo Đukanović (1883, Lukovo, Nikšić — oktobra 1943, man. Ostrog, Nikšić), divizijski general vojske Kraljevine Jugoslavije u penziji, pre aprilskog rata ban Zetske banovine. Od marta 1942. komandant tzv. Komande crnogorskog nacionalnog pokreta koja je u saradnji sa italijanskim okupatorom rukovodila dejstvima četničkih jedinica protiv NOP-a u Crnoj Gori. Oktobra 1943. zarobljen je od partizanskih jedinica u man. Ostrogu i streljan kao zločinac i saradnik okupatora.

⁷ Odnosi se na 1. hercegovački partizanski bataljon, koji je formiran 28. januara 1942. od boraca iz južne Hercegovine i Nikšićkog NOPO (po formiranju nazvan je Hercegovačko-crnogorski udarni bataljon). Pored ostalih, njegov zadatak je bio likvidacija četničkih jedinica koje su, u saradnji sa italijanskim okupatorom, povele oružanu borbu radi uništenja NOP-a u Hercegovini. Opširnije o tome Zbornik NOR-a,

- tom. IV, knj. 3, dok. br. 46, 51, 79, 89; knj. 4, dok. br. 22, 45; Hercegovina u NOB, str. 267.
- ⁸ Krajem marta 1942. u Hercegovini je bilo 14 teritorijalnih partizanskih bataljona pod komandom Štaba Sjevernohercegovačkog i Štaba Južnohercegovačkog NOPO. Kasnije su formirani i udarni bataljoni. Dejstvima pomenutih partizanskih snaga rukovodio je Operativni štab NOPO za Hercegovinu (Oslobodilački rat, knjiga 1, str. 202—205; Hercegovina u NOB, str. 230).
 - ⁹ Reč je o akcijama Ozrenskog NOPO (Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 4, dok. br. 117, 122, 125.).
 - ¹⁰ Odnosi se na Majevičku četničku grupu (vidi Arhiv VII, Ča, k. 210, reg. br. 3/2).
 - ¹¹ U proleće 1942. na području Bosanske krajine dejstvovalo je pet NOPO. O njihovim dejstvima, vidi Zbornik NOR-a, tom. IV, knj. 3. i 4; Oslobodilački rat, knj. 1, str. 232—238.
 - ¹² Aprila 1942. na području južno od Banjaluke postojala su tri četnička odreda (»Manjača«, »Borje« i »Kočić«) i dva bataljona (»Obilić« i »Mrkonjić«). Sve su te jedinice tokom aprila i maja sa predstavnicima NDH sklopile pismene sporazume o saradnji u borbi protiv NOP-a.
 - ¹³ U proleće 1942. u Lici su partizanske jedinice dejstvovalе objedinjeno pod komandom Ličke grupe NOPO. Opširnije o tome Zbornik NOR-a, tom. V, knj. 3, dok. br. 81—83, 91, 95, 96, 105, 113, 125, 131—133; knj. 4, dok. br. 128.
 - ¹⁴ Reč je o razgovorima koje je Vjekoslav Vraničić, upravni poverenik NDH za obalni pojas (sa sedištem na Sušaku), vodio sa Dobrosavom Jevđevićem 23. marta 1942. u Splitu i 29. marta u Dubrovniku i sa Radmilom Grđićem 23. marta u Splitu. Opširnije o tome Zbornik NOR-a, tom. XII, knj. 2, dok. br. 48, 73; tom XIII, knj. 2, dok. br. 2.
 - ¹⁵ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 18, reg. br. 24/8 (VK-X-6).
 - ¹⁶ »Marke« (»Marche«), štab u Trebinju, alpinska divizija »Taurinense« (»Taurinense«), štab u Mostaru i delovi alpinske divizije »Kačatori dele Alpi« (»Cacciatori delle Alpi«), štab u Dubrovniku.
 - ¹⁷ Reč je o formiranju Štaba hercegovačke grupe vojnočetničkih odreda.
 - ¹⁸ Reč je o borbama koje su vodili 1. proleterska NOU brigada i delovi 1. udarnog hercegovačkog NOP bataljona. Opširnije o tome Zbornik NOR-a, tom II, knj. 5, dok. br. 74, 77 i 161, knj. 6, dok. br. 143; tom. III, knj. 4, dok. br. 142.
 - ¹⁹ Napad na veoma utvrđeni Gat (k. 1120, Gacko) izvršili su (11. a ne 12. juna 1942.) delovi 1. i 2. proleterska NOU brigade, kojom prilikom su pretrpeli osetne gubitke. Opširnije o tome Zbornik NOR-a, tom III, knj. 4, dok. br. 74, 77, knj. 6, dok. br. 143.
 - ²⁰ Sporazum između vlade NDH i italijanske Više komande oružanih snaga »Slovenija-Dalmacija« o postepenom povlačenju italijanskih posada iz 3. zone i delimično iz 2. zone i o

odnosima između italijanskih i ustaških vlasti na području ovih zona potpisan je 19. juna 1942. u Zagrebu. Vidi Zbornik NOR-a, tom V, knj. 32, dok. br. 116, tom XII, knj. 2, dok. br. 95 i tom XIII, knj. 2, dok. br. 67.

- ²¹ AVII, arhivski fond D.M. Ca, k. 231, reg. br. 6/10 (BH-V-129).
- ²² Odnosi se na pripadnike partizanskih jedinica koje su se, pod uticajem četničko-italijanske propagande i delovanja pročetničkih elemenata unutar samih jedinica i zajedničkih oružanih dejstava četnika i italijanskih jedinica u proleće 1942, demoralisali i napustili svoje jedinice.
- ²³ Na prostoriji Trbušće, Zakmur, Zelengora, Čurevo, Tjentište tada su se nalazili 5. proleterska (crnogorska) NOU brigada i hercegovački NOPO sa centralnom bolnicom (oko 170 ranjenika) i zbegom naroda iz Crne Gore. Njihov zadatak je bio da obezbede bolnicu i zbeg da u zahvatu tromede Bosne, Crne Gore i Hercegovine ožive NOP i stvore uslove za ofanzivna dejstva ka Hercegovini i Crnoj Gori. Međutim, pod pritiskom nadmoćnijih četničkih snaga brigada i odred su krajem jula 1942. bili prisiljeni da napuste pomenutu oblast.
- ²⁴ Nastupajući ka zapadnoj Bosni, grupa proleterskih brigada u prvoj polovini jula 1942. godine, postigla je značajnije uspehe u borbi protiv neprijatelja: porušila je oko 60 km žel. pruge Blažuj-Konjic, uništila više žel. stanica i objekata, oslobodila Konjic (8. jula), Gornji Vakuf (11/12. jula) i Prozor (13. jula).
- ²⁵ Renco Dalmaco (Renzo Dalmazzo), komandant 6. korpusa druge italijanske armije.
- ²⁶ Reč je o akcijama jedinica 1. slavonskog NOPO.
- ²⁷ AVII, arhivski fond D.M., Ca, k. 231, reg. br. 12/7 (BH-X-70).
- ²⁸ Proleterske brigade tada u Hercegovini nisu postojale, verovatno se to odnosi na sjevernohercegovački i južnohercegovački NOP odred. Delovi 1. proleterske brigade vodili su borbe u Hercegovini krajem maja i u prvoj polovini juna 1942.
- ²⁹ Ilija Birčanin je tada obišao četničke jedinice u nevesinjskom, gatačkom i bilečkom srezu. Pratili su ga italijanski general Luzana (Lusana), Dobrosav Jevđević i izvesni četnički komandanti iz pomenutih srezova. Četnicima u Bileći održao je sledeći govor: »Zahvaljujem vam se junaci, što ste u ovim krajevima slomili komunizam i uništili te krvave bande. Pozivam vas da se pokoravate zakonima i ne nasjedate lažnim vestima, te da se i dalje borite protiv komunizma, jer su boljševičke armije već na umoru. Danas je glavna borba uperena protiv komunizma, u kojoj se osim ostalih naroda Evrope bore i svi Južni Sloveni, jednako Srbi, Hrvati i Slovenci, a iz koje će borbe izići nova Evropa, gdje nas očekuje novi život, koji će sigurno biti bolji, te ćemo u miru moći podizati svoje razrušene domove i orati naša polja.«
- ³⁰ Reč je o dolasku grupe proleterskih brigada (1, 2, 3. i 4. proleterska NOU brigada) sa područja u zahvatu međurečja

Pive i Tare i planine Zelengore na slobodnu teritoriju u zapadnoj Bosni. Odluku o tome doneo je VŠ NOPO i DVJ 19. juna 1942.

- ³¹ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 157, reg. br. 20/1 (H-P-17).
³² AVII, arhivski fond D.M., VK-P-684.
³³ Tajna i javna saradnja četnika i okupatora 1941—1944. dokumenti, »Arhivski pregled«, Beograd, 1976. (dokument je prevod sa nemačkog jezika).
³⁴ Reč je o četničko-italijanskom napadu na jedinice Sjevernodalmatinskog i 3. ličkog NOPO u severnoj Dalmaciji i južnoj Lici. U borbama od 16. do 24. jula neprijatelj je uspeo da potisne partizanske snage u rejon Srba, a zatim se povukao u Gračac.
³⁵ Na tim položajima su se nalazili bataljoni »Branko Vladušić« i »Bude Borjan« Sjevernodalmatinskog NOPO sa zadatkom da neprijatelju spreče prodor u južnu Liku.
³⁶ Partizanski gubici na Liscu bili su 3 mrtva i 4 ranjena, a na Sedlu 11 mrtvih i 13 ranjenih.
³⁷ Nije reč o rascepu, već o pometnji nastaloj kada je četnicima uspeo, da veštim manevrom razdvoje krila bataljona »Bude Borjan« i jakim snagama udare na njegove bokove. Partizanima je, uz to, bilo ponestalo municije, a i komandovanje se u toj situaciji nije najbolje snašlo.
³⁸ On je bio operativni oficir bataljona »Bude Borjan«.
³⁹ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 159, reg. br. 16/2 (H-X-21).

ODNOSI IZMEĐU BOSANSKIH ČETNIKA I DRAŽE MIHAILOVIĆA

- ¹ AVII, arhivski fond D.M., BH-X-511.
² AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 78, reg. br. 41/9—1 (BH-X-521, 573).
³ AVII, BH-X-711; BH-X-557, pismo kapetana Vurjaneka Vukašinu Marčetiću.
⁴ AVII, BH-X-679, pismo Građevnog ureda iz Banjaluke komandantu četničkog odreda »Manjača« Marčetiću od 21. jula 1942. godine.
^{4a} AVII, BH-X-6070.
⁵ AVII, BH-X-862, 530, 536.
⁶ AVII, BH-X-560.
⁷ Arhiv radničkog pokreta, 15.775, X, 14—29, telegram Valtera (Josip Broz Tito), Moskva.
⁸ AVII, BH-X-909.
⁹ AVII, BH-X-862, 530, 536, 711, 909, 6070; Arhiv radničkog pokreta, 155775, XX, 14—29; 15826, XII, 14—15.
¹⁰ AVII, BH-X-534.

¹¹ Istorijski arhiv KPJ, tom. 1, knj. 2, 367 i 368.

¹² Isto.

¹³ Istorijski arhiv KPJ, tom 1, knj. 2, 283—284.

¹⁴ Na sastanku u zgradi Velike župe u Banjaluci 15. juna 1942. godine zamenik komandanta četničkog puka »Manjača« Branko Petrović u prisustvu dr Oskara Turine, opunomoćenika vlade NDH, dr Petra Gvozdića, velikog župana Velike župe Sane i Luke, stožernika Mirka Beljana, Viktora Novaka, oružaničkog pukovnika, Jakova Džala, izaslanika Ustaške nadzorne službe i Ivana Rajića, natporučnika, dao je izjavu i predloge koji glase: »Mi strogo postupamo protiv partizana i svakog koga uhvatimo dojavimo i predajemo hrvatskim vlastima na postupak. Kako u našem puku imade ljudi iz svih sela poznamo čitavo žiteljstvo i znamo za svakoga da li je partizan ili nije. S toga predlažem: ... 4. Da se svim hrvatskim i njemačkim operativnim jedinicama dodeli jedan naš povjerenik koji pozna ljude u selima u kojima se momentano vodi akcija čišćenja. Taj naš povjerenik pokazati će odnosnim vojnim vlastima sve partizane i njihove pomagače u tim selima da budu predvedeni zaslužnoj kazni... Konačno molim da se ta moja izjava i ti moji predlozi predlože njemačkom generalu u Banjoj Luci, sa molbom da se sa njima suglasi...«

¹⁵ Isto kao pod 1.

¹⁶ AVII, arhivski fond D.M., BH-W-40.

¹⁷ Od kraja avgusta 1942. godine umesto naziva »Glavni štab bosanskih četnika« upotrebljavan je nezvaničan naziv »Komanda bosanskih četničkih odreda«. Promena u naziv »Komanda bosanskih četničkih odreda«, izvršena je na međudredskoj konferenciji koja je održana u Kulašima, srez Prnjavor.

¹⁸ AVII, BH-X-573, zapisnik sa konferencije u Kulašima.

¹⁹ Svi navedeni podaci o radu konferencije u Kulašima uzeti su iz zapisnika te konferencije.

HAJKA NA PRIPADNIKE NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA

¹ Tajna i javna saradnja četnika i okupatora 1941—1944. dokumenti, »Arhivski pregled«, Beograd 1976. (AVII, 18/1—1 i 2, k. 147).

² AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 132, reg. br. 26/1 (CG-V-20).

³ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 148, reg. br. 20/4 (CG-X-410).

⁴ Reč je o odustajanju Italijana od zahteva da četnici napuste Kolašin i da Sandžak odvoje od Crne Gore kao zasebnu zonu.

⁵ U tom govoru Pavle Đurišić je za sve nevolje crnogorskog naroda optužio komuniste i okrivio ih za ustanak protiv italijanskog okupatora 13. jula 1941, zatim osudio stav ko-

munista po crnogorskom nacionalnom pitanju i izrazio punu lojalnost prema italijanskom okupatoru. U svom odgovoru general Biroli je odao priznaje četnicima za njihovu borbu protiv partizana u Crnoj Gori i upozorio ih da se ne povedu ni za čim što bi došlo sa strane, već da slede i izvršavaju direktive i naređenja italijanskih vojnih i civilnih vlasti. Biroli je, istovremeno, podržao i separatističko vođstvo u Crnoj Gori sa Krstom Popovićem na čelu. Govor Birolijev je objavljen u »Glasu Crnogoraca« 14. novembra 1942.

⁶ Odnosi se na Lipovo, sedište Draže Mihailovića i njegovog štaba, krajem 1942. i do maja 1943. godine.

⁷ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 148, reg. br. 22/4 (CG-X-412).

⁸ Od jeseni 1942. u Crnoj Gori i Sandžaku počela je jača aktivnost ilegalnih partizanskih grupa i organizacija KPJ, naročito po dolasku partijskih radnika koje je VŠ NOPOJ i CK KPJ, početkom oktobra, iz zapadne Bosne uputio u Crnu Goru.

⁹ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 1, reg. br. 43/2 (VK-V-25).

¹⁰ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 148, reg. br. 40/1 (CG-X-301).

¹¹ Reč je o akcijama za uništenje ilegalnih partizanskih grupa, komunista i simpatizera NOP-a.

¹² U naredbi komandanta Limsko-sandžačkih četničkih odreda od 25. novembra 1942. piše da je žandarmerijski podnarednik Dragutin Jaćimović, kao vođa patrole, 18. novembra u selu Tustu uhvatio »iz sreza bjelopoljskog komunista Žižića Novaka i Mirša i Dacića Vuka«. Zbog toga je Jaćimović pohvaljen i predložen za unapređenje, a obećana mu je i materijalna pomoć (Arhiv VII, Ča, k. 132, reg. br. 7/2i k. 133, reg. br. 8/2). U selu Kruščici (na ograncima pl. Volujka) bilo je opkoljeno 12 ilegalaca, od kojih je 10 uhvaćeno, dok su Jovan Čorović i Bogdan Kotlica izvršili samoubistvo (Arhiv VII, Ča, k. 140, reg. br. 11/3; izveštaj Štaba šavničkog četničkog odreda od 20. novembra 1942.).

¹³ U Podgorici (sada Titograd) tada se nalazio Štab italijanske divizije »Ferara« (Ferrara).

¹⁴ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 148, reg. br. 5/2 (CG-X-313).

¹⁵ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 144, reg. br. 24/1 (CG-P-130).

¹⁶ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 15, reg. br. 10/4.

POKOLJ U FOČI

¹ O tome je Baćovića obavestio Dobrosav Jevđević na osnovu izveštaja komandanta kalinovačkog sreza od 8. juna 1942.

² AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 231, reg. br. 30/6 (BH-X-52).

³ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 231, reg. br. 34/6 (BH-X-54).

⁴ AVII, mf. lok. muz. 2/409.

⁵ Nikola Milovanović, »Generali izdaje«, Sloboda, Beograd, 1977.

- ⁶ O tom sastanku Glišić je 10. juna 1942. telegramom obavestio predsednika srpske kvislinške vlade, zatraživši da se i u Beogradu preduzmu mere sa ciljem da Foča pripadne četnicima (Arhiv VII, Ča. k. 50).
- ⁷ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 127, reg. br. 17/10 (S-X-140).
- ⁸ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 132, reg. br. 16/5 (CG-V-128).
- ⁹ Isto kao pod 5.
- ¹⁰ Isto kao pod 5.
- ¹¹ Isto kao pod 5.
- ¹² Inž Vladimir-Vlado Zečević je upućen u Hercegovinu radi angažovanja za četnički pokret pristalica Zemljoradničke stranke, čiji je član i sam bio. Radi što uspešnijeg izvršenja tog zadatka, za nekoliko meseci je, iako nije bio rezervni oficir ni podoficir, proizveden u kapetana I klase i komandanta Nevesinjske četničke brigade.
- ¹³ Naumović je doleteo iz Kaira i padobranom se spustio u Hercegovinu donoseći sa sobom znatnu novčanu pomoć emigrantske vlade Mihailoviću.
- ¹⁴ AVII, arhivski fond D.M., k. 222, reg. br. 49/5, (BH-V-2285).
- ¹⁵ Isto kao pod 5.
- ¹⁶ Isto kao pod 5.
- ¹⁷ Isto kao pod 5.
- ¹⁸ Isto kao pod 5.
- ¹⁹ Reč je o povlačenju italijanskih trupa iz 3. zone i delimično iz 2. zone.
- ²⁰ Sedište Štaba 2. italijanske armije je tada bilo na Sušaku, a u Dubrovniku se nalazio Štab italijanskog 6. armijskog korpusa pod komandom generala Renca Dalmacca (Renzo Dalmazzo).
- ²¹ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 231, reg. br. 44/6 (BH-X-67).
- ²² Isto kao pod 5.
- ²³ Isto kao pod 5.

NAPAD NA PARTIZANSKU BOLNICU I NOVI SPORAZUM SA OKUPATOROM

- ¹ Ulogu zaštitnice imali su 1. i Kombinovani (dragačevsko-čelebički) bataljon 5. proleterske (crnogorske) NOU brigade.
- ² Prema izveštaju Štaba 5. proleterske brigade od 4. avgusta 1942. partizanski gubici (računajući zbeg i bolnicu) bili su 30 mrtvih, 17 ranjenih i 64 nestala. Pored toga, oko 150 boraca iz 3. bataljona i oko 20 boraca iz Hercegovačkog NOPO bilo je odsečeno ali su oni, posle mesec dana, uspeali da se probiju u Bosansku krajinu. Ne računajući ljudstvo u štabovima, brigada je posle tih borbi imala 503, a Hercegovački NOPO 300 boraca. Od toga je ranjenih bilo 63 i bolesnih 20 (u bolnici), a u zbegu je bilo 137 ljudi.

- ³ Dragoslav Bogavac je tada bio zamenik političkog komesara Kombinovanog bataljona, poginuo je kod s. Rataja (Foča); narodni heroj.
- ⁴ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 142, reg. br. 52/1 (CG-V-1565/3).
- ⁵ Delegati su bili Mirko Đukanović, ađutant komandanta Majevičke četničke grupe, Ljubomir Petrović, komandant Brčanskog bataljona i Branko Jeremić, komandant pozadine.
- ⁶ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 233, reg. br. 17/2 (BH-X-487).
- ⁷ Odnosi se na Muslimansku miliciju i na Muslimane pripadnike ustaških jedinica ili proustaški orijentisane.
- ⁸ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 233, reg. br. 29/2 (BH-X-488/2).
- ⁹ Odnosi se na kapetana Pavla Grubača.
- ¹⁰ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 210, reg. br. 35/2 (BH-V-10990).
- ¹¹ U odgovoru Štaba Majevičke četničke brigade od 19. avgusta 1942. »Komandantu nemačke vojske — na ruke potpukovniku Vistu — Tuzla« piše da se nemački zahtev za predaju oružja ne može prihvatiti, pored ostalog, zato što bi srpsko stanovništvo bez oružja bilo izloženo opasnosti da bude uništeno od strane Muslimanske legije i što brigadi preti neposredna opasnost od napada 6. istočnobosanske NOU brigade.
- ¹² AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 210, reg. br. 23/2 (BH-V-10973).
- ¹³ Major Bačović je 20. avgusta 1942. obavestio Dražu Mihailovića da se kod njega nalaze Borivoje-Bora Mitranović i Lazar Trklja.
- ¹⁴ Odnosi se na Gorski štab bosanskih četničkih odreda pod komandom Stevana Botića.
- ¹⁵ Dr Vlatko Maček vođa HSS (Hrvatske seljačke stranke).
- ¹⁶ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 222, reg. br. 56/5 (BH-P-173).
- ¹⁷ Odnosi se na 6. istočnobosansku NOU brigadu, 3. NOPO 3. operativne zone NOV i PO Hrvatske i Majevički NOPO protiv kojih su nemačke i ustaško-domobranske snage (ukupno devet bataljona) 15. decembra 1942. počele koncentrično nastupanje (operacija »Tuzla II«) s ciljem da ih opkole i unište. Posle višednevnih borbi brigada i odred su uspjeli da se preko komunikacije Tuzla—Žvornik prebace u Birač, gde su sa Birčanskim NOPO naneli osetne gubitke četničkim snagama koje su se povukle ka Romaniji. Majevički NOPO i 3. NOPO su ostali u Biraču, a 6. NOU brigada je 27. decembra 1942. otpočela prodor na Romaniju. U dvanaestodnevnim akcijama brigada je nanela znatne gubitke četničkom Romanjskom korpusu, uništila ustaško uporište u s. Zljebovima i od novih boraca sa Glasinca formirala jedan bataljon. (AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 176, reg. br. 23/1 (BH-V-2828)).
- ¹⁸ Mrkonjić-Grad su 24. avgusta 1942. zauzele 1. krajiška i 2. proleterska NOU brigada.
- ¹⁹ Reč je o dejstvima 2. krajiške NOU brigade. Po zauzimanju Sitnice, Čadavice i okolnih sela (24. avgusta 1942.) koje je držao četnički puk »Manjača«, brigada je stupila u borbu

protiv nemačke borbene grupe »Putlic« (Pudlitz). U toku dana ona je uspela da neprijatelja, koji je imao zadatak da spreči nadiranje partizana ka Banjaluci i povрати Mrkonjić-Grad, zadrži i nanese mu osetne gubitke. Četničke snage koje su učestvovalе u ovim borbama protiv partizana dejstvovale su pod neposrednom komandom nemačkih oficira i podoficira.

²⁰ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 233, reg. br. 26/8 (BH-X-531).

²¹ 30. jula 1942. godine komandant četničkog odreda »Manjača« je izvestio glavni štab bosanskih četničkih odreda da je sektor njegovog odreda sa tri strane ugrožen jakim partizanskim snagama i zatražio pomoć. Pomenuti štab je odlučio da uputi: iz odreda »Borje« i »Obilić« po 150 ljudi, iz Trebavskog odreda 100 ljudi i iz Ozrenskog odreda 200 ljudi. Četnici iz Trebavskog odreda su se vratili iz sela Liplja (kod Kotor-Varoša) gde su se samovoljno zadržali sa motivacijom da im je pri polasku rečeno da idu samo do tog sela »na paradu«, a oni iz Ozrenskog odreda vratili su se po pristizanju na desnu obalu Vrbasa.

²² U borbama protiv partizanskih snaga u regionu Manjače od 31. avgusta do 10. septembra 1942. učestvovali su četnički odredi »Manjača«, »Borje« i »Obilić«. AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 233, reg. br. 31/8 (BH-X-535).

²³ Štreker (Strecker).

²⁴ Gajtner (Geitner). On je tih dana predavao dužnost načelnika štaba nemačke 718. pešadijske divizije, majoru Štrekeru.

²⁵ Smit (Schmidt), tada komandant bataljona u 738. puku pomenu te nemačke divizije.

²⁶ Oficir za vezu kod nemačke 718. pešadijske divizije.

²⁷ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 236, reg. br. 8/9 (BH-W-37).

²⁸ Za vreme operacije nemačke 718. pešadijske divizije protiv 6. istočnobosanske NOU brigade i Bircanskog NOPO (od 24. do 30. avgusta 1942.) Savo Derikonja je sa svojim jedinicama sadejstvovao sa nemačkim jedinicama. Opširnije o tome Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 6, dok. br. 169 i 171; tom XII, knj. 2, dok. br. 128.

²⁹ Isto kao pod 27.

³⁰ Dobrosav Jevđević je početkom oktobra 1942. zatražio od potčinjenih i od Srpskog nacionalnog komiteta u Mostaru da mu dostave spisak interniraca u italijanskim logorima i to samo za lica za koja se može garantovati »da će biti nacionalno ispravna i da nisu ni u kakvoj vezi sa komunistima«.

³¹ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 231, reg. br. 22/10 (BH-X-42).

CETNIČKE BRIGADE U OKUPATORSKIM PLANOVIMA »Albia«, »Alfa« i »Dinara«

¹ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 170, reg. br. 51/3.

² AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 222, reg. br. 29/5.

³ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 299, reg. br. 7/1.

⁴ Reč je o učešću četničkih jedinica u italijanskoj operaciji »Alfa«, odnosno u tzv. »maloj operaciji«, kako se u četničkim dokumentima naziva ta operacija.

⁵ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 170, reg. br. 53/3 (BH-V-2014).

⁶ AVII, arhivski fond D.M., BH-X-71.

⁷ General Roata (Roatta) je 13. septembra odleteo u Rim, a 19. septembra 1942. u Zagrebu razgovarao sa Pavelićem. Pavelić nije dao saglasnost da se četničke jedinice zadrže u zoni predviđene operacije, ali je obećao da će poslati poruku sa odlukom ili predlozima. O tome je Roata 21. septembra telegramom obavestio svoju Vrhovnu komandu istakavši da će, ukoliko ne bude bilo moguće izvesti kombinovanu operaciju većih razmera, on svojim snagama preduzeti operaciju radi rasterećenja zone rudnika.

Sutradan (22. septembra) komandant Glavnog stana Poglavnika maršal Kvaternik izvestio je generala Roatu da se vlada NDH u načelu slaže sa izvođenjem zajedničkih operacija protiv partizanskih snaga između gornjeg Vrbasa i pl. Dinare, ali da se sa učešćem snaga NDH ne može računati pre 15. oktobra s obzirom da su one angažovane u drugim akcijama, kao i da je za njihovo angažovanje van nemačke okupacione zone potrebno odobrenje nemačke komande. O učešću četničkih snaga u operaciji, Kvaternik je istakao »da ne bi bilo umesno, sa hrvatske tačke gledišta, da se u ovoj akciji angažuju četnici, s obzirom da je u tom kraju hrvatsko stanovništvo u većini i s obzirom na njihovo teško iskustvo sa četnicima«. O tom stavu vlade NDH Roata je 27. septembra telegramom obavestio Vrhovnu komandu naglasivši da će on, ipak, na nekim pravcima upotrebiti i četničke snage i da će preduzeti dejstva ka Prozoru kao prvu fazu operacije »Dinara«.

Odluku o napadu na partizanske snage u rejonu Prozora (5. proleterska crnogorska i 10. hercegovačka NOU brigada) general Roata je sproveo u delo: 5. oktobra jedinice italijanske divizije »Mesina« (Messina), dva domobranska puka i jedinice četničkog Nevesinjskog i Trebinjskog korpusa otpočeli su sa operacijom »Alfa«. Do 13. oktobra neprijatelj je uspeo da potisne partizanske snage na područje između G. Vakufa, Travnika i Bugojna.

⁸ Taj sastanak je održan 18. septembra, dok u izveštaju policijskog atašea pri nemačkom poslanstvu u Zagrebu od 24. septembra 1942. između ostalog piše da je 16. septembra Draža Mihailović bio u rejonu Nevesinja i da je održao savetovanje sa svojim komandantima o uspostavljanju fronta u rejonu Prozora i Glamoča; da su Dobrosava Jevđevića zbog učešća na tom savetovanju Italijani odveli u komandu 2. italijanske armije i da je taj događaj izazvao uznemirenost kod Italijana.

⁹ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 159, reg. br. 52/2 (H-X-3).

¹⁰ AVII, NAV-J-T-821, č. 31, sn. 354—60 (prevod sa italijanskog jezika).

- ¹¹ Reč je o akciji protiv partizanskih snaga u zapadnoj Bosni i Dalmaciji.
- ¹² AVII, NAV-J-T-821, č. 31, sn. 349—50.
- ¹³ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 159, reg. br. 28/2 (H-X-39).
- ¹⁴ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 12, reg. br. 45/2 (VK-P-26).
- ¹⁵ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 1, reg. br. 22/3 (VK-V-41/3).
- ¹⁶ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 159, reg. br. 49/2 (H-X-40).
- ¹⁷ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 159, reg. br. 35/2 (H-X-43).
- ¹⁸ »Izdajnik i ratni zločinac Draža Mihailović pred sudom«, Beograd 1946.

SMERNICE POLITIČKOG PROGRAMA I CILJEVI RAVNOGORSKOG POKRETA

- ¹ AVII, arhivski fond D.M., Ča, k. 275, reg. br. 2/1 (D-III od »Jozefa«).
- ² AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 299, reg. br. 3/1 (D—4—40).
- ³ Isto kao pod 2, (D—4—47).
- ⁴ Isto kao pod 2, (D—2—203).
- ⁵ Isto kao pod 2, (D—VII—od »505«).
- ⁶ Isto kao pod 2, (D—4—56).
- ⁷ Isto kao pod 2, (D—4—666).
- ⁸ Isto kao pod 2, (D—4—122).
- ⁹ AVII, arhivski fond D. M., D/i—5—376.
- ¹⁰ Isto kao pod 9, D/i—5—450.
- ¹¹ Isto kao pod 9, D/i—V—94.
- ¹² Isto kao pod 9, D—4—39.
- ¹³ Isto kao pod 9, D—15—1822.
- ¹⁴ Isto kao pod 9, D—XV—790.
- ¹⁵ Isto kao pod 9, D—XXII—2250 i 2251.
- ¹⁶ Isto kao pod 9, D—13—1286.
- ¹⁷ Isto kao pod 9, D—10—725.
- ¹⁸ Isto kao pod 9, D—XX—1913 i 1914.
- ¹⁹ Isto kao pod 9, D—12—1070.
- ²⁰ Isto kao pod 9, D—10—659.
- ²¹ AVII, arhivski fond D. M., VK—P—41.
- ²² AVII, arhivski fond D. M., BH—P—34.
- ²³ Isto kao pod 22.
- ²⁴ Isto kao pod 22.
- ²⁵ AVII, arhivski fond D. M., VK—P—40.
- ²⁶ Isto kao pod 25.
- ²⁷ AVII, arhivski fond D. M., VK—P—3/1.
- ²⁸ AVII, arhivski fond D. M., VK—P—12.
- ²⁹ AVII, arhivski fond D. M., D—IV— od 1002.

BRITANSKE VOJNE USTANOVE PRUŽAJU POMOC MIHAILOVICU

- ¹ F. V. Đ. Dikin, »Bojovna planina«, Beograd, *Nolit*, 1973.
- ² Isto kao pod 1.
- ³ AVII, arhivski fond D. M., H—W—16.
- ⁴ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—347.
- ⁵ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—193.
- ⁶ Isto kao pod 1.
- ⁷ Isto kao pod 1.
- ⁸ Ljuba Novaković je bio general vojske Kraljevine Jugoslavije. Za vreme okupacije bio je kratko vreme načelnik štaba četničkog pokreta Koste Pećanca. Zatim je vodio pregovore s Mihailovićem, posle kojih se izjašnjavao kao pristalica NOP. Na kraju je pokušavao da stvori sopstvenu četničku organizaciju. Poginuo je 1943. godine u Crnoj Gori.
- ⁹ AVII, arhivski fond, D. M., VK—Y—703.
- ¹⁰ AVII, arhivski fond, D. M., BH—Y—1.
- ¹¹ Nikola Milovanović, »Generali izdaje«, *Sloboda*, Beograd, 1977.
- ¹² AVII, arhivski fond, D. M., VK—Y—705.
- ¹³ AVII, arhivski fond D. M., D/i—3—252.
- ¹⁴ Isto kao pod 11.
- ¹⁵ AVII, arhivski fond D. M., D/i—2—125.
- ¹⁶ Isto kao pod 1.
- ¹⁷ »Izdajnik i ratni zločinac Draža Mihailović pred sudom«, Beograd, 1946., AVII, arhivski fond D. M. VK—Y—706.
- ¹⁸ Isto kao pod 1.
- ¹⁹ Isto kao pod 11.
- ²⁰ Isto kao pod 1.
- ²¹ Isto kao pod 1.
- ²² Isto kao pod 1.
- ²³ Isto kao pod 1.
- ²⁴ Isto kao pod 1.
- ²⁵ Stevan Moljević u izjavi pred istražnim organima 1946. (M—130/1).
- ²⁶ Isto kao pod 11.

OBMANE EMIGRANTSKE VLADE

- ¹ AVII, arhivski fond D. M., D/i—2—107.
- ² AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—65.
- ³ Isto kao pod 2.
- ⁴ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—107.
- ⁵ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—118/1.
- ⁶ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—190.
- ⁷ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—206.

⁸ Isto kao pod 7.

⁹ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—76.

¹⁰ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—92.

¹¹ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—120/1.

¹² AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—154.

¹³ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—184.

¹⁴ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—335/2.

¹⁵ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—41.

¹⁶ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—64.

¹⁷ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—324.

¹⁸ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—445.

¹⁹ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—467.

²⁰ AVII, arhivski fond D. M., D/i—2—162.

²¹ AVII, arhivski fond D. M., D/i—II—24.

²² AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—160.

²³ AVII, arhivski fond D. M., M—1979.

²⁴ Isto kao pod 23.

²⁵ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—347.

^{25a} AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—220/2.

²⁶ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—211.

²⁷ AVII, arhivski fond D. M., D/i—IX—157.

²⁸ AVII, arhivski fond D. M., D/i—9—1181.

²⁹ Boj je sigurno bio obavešten o Đurišićevoj otvorenoj saradnji sa Italijanima pa je verovatno da se ovde radilo o nespo-razumu i da je major Boj tom prilikom mislio na majora Radoslava Đurića, kojeg su Englezi i kasnije uzimali u kombinaciju kao eventualnog Dražinog naslednika.

³⁰ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—338.

³¹ AVII, arhivski fond D. M., D/i—VIII—153.

PRIPREME ZA KONAČNI OBRAČUN

¹ Izjava generala Aleksandra Lera pred jugoslovenskim istražnim organima 1945.

² AVII, arhivski fond D. M., VK—V—42/1.

³ »Izdajnik i ratni zločinac Draža Mihailović pred sudom«, Beograd 1946.

⁴ Isto kao pod 3.

⁵ AVII, arhivski fond D. M., VK—P—50/1.

⁶ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 231, reg. br. 10/6 (BH—X—38).

⁷ AVII, arhivski fond D. M., H—X—54.

⁸ »Dokumenti o izdajstvu Draže Mihailovića«, knj. I, Beograd 1945.

⁹ Isto kao pod 8.

¹⁰ AVII, arhivski fond D. M., H—V—272.

¹¹ Isto kao pod 10.

- ¹² Isto kao pod 8.
- ¹³ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 159, reg. br. 28/2.
- ¹⁴ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 293, reg. br. 1/1—25 i 26.
- ¹⁵ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—361.
- ¹⁶ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—363.
- ¹⁷ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—437. »Službene novine« broj 11, London, 21. 03. 1943.
- ¹⁸ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—323.
- ¹⁹ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—335/2.
- ²⁰ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—356.

POGREŠNE PROCENE

- ¹ Vladimir Dedijer, »Dnevnik«, *Jugoslovenska knjiga*, Beograd 1951.
- ² AVII, arhivski fond D. M., H—X—75.
- ³ Isto kao pod 1.
- ⁴ AVII, arhivski fond D. M., H—X—79.
- ⁵ AVII, arhivski fond D. M., H—V—318.
- ⁶ AVII, arhivski fond D. M., H—X—82.
- ^{6a} »Dokumenti o izdajstvu Draže Mihailovića«, knj. 1, Beograd 1945.
- ⁷ Isto kao pod 6a.
- ⁸ Isto kao pod 6a.

NOVI PORAZ

- ¹ »Dokumenti o izdajstvu Draže Mihailovića«, knj. 1, Beograd 1945.
- ² Tajna i javna saradnja četnika i okupatora 1941—1942., dokumenti »Arhivski pregled«, Beograd 1976.
- ³ Isto kao pod 2.
- ⁴ Isto kao pod 1.
- ⁵ Isto kao pod 2.
- ⁶ AVII, arhivski fond D. M., D/i—XII—35.
- ^{6a} Isto kao pod 1.
- ⁷ AVII, NAW—Mf, T—821 reg. br. 252, 319—323.
- ⁸ Isto kao pod 1.
- ⁹ Isto kao pod 2.
- ¹⁰ Isto kao pod 1.
- ¹¹ Isto kao pod 1.
- ¹² Isto kao pod 1.
- ¹³ Isto kao pod 1.
- ¹⁴ Isto kao pod 2.
- ¹⁵ Zabeleške autora iz razgovora sa Vojinom Andrićem 1943.

IZGUBLJENA BITKA

- ¹ AVII, arhivski fond D. M., S—V—712.
- ² AVII, arhivski fond D. M., VK—X—23.
- ³ AVII, arhivski fond D. M., VK—X—27.
- ⁴ AVII, arhivski fond D. M., VK—X—27/2.
- ⁵ Isto kao pod 4.
- ⁶ AVII, arhivski fond D. M., VK—V—70/2.
- ⁷ AVII, arhivski fond D. M., D/i—XIII—34.
- ⁸ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—456/1.
- ⁹ AVII, arhivski fond D. M., D/i—XII—35.
- ¹⁰ AVII, arhivski fond D. M., D/i—XI—20.
- ¹¹ AVII, arhivski fond D. M., D/i—12—1381.
- ¹² Zabeleške autora 1943.
- ¹³ »Izdajnik i ratni zločinac Draža Mihailović pred sudom« Beograd 1946.

ISPOVEST DRAGIŠE VASIĆA

- ¹ AVII, arhivski fond D. M., VK—V—72/4.
- ² Dragiša Vasić, Pripovetke, XXXII kolo Srpske književne zadruge, Beograd 1929.
- ³ Zabeleške autora o razgovorima sa Dragišom Vasić, maja—juna 1943.
- ⁴ Isto kao pod 3.
- ⁵ Isto kao pod 3.
- ⁶ Isto kao pod 3.

NECEMO BRATOUBILAČKU BORBU

- ¹ Suđenje članovima političkog i vojnog rukovodstva organizacije Draže Mihailovića, Beograd 1945.
- ² AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 127, reg. br 7/3—1.
- ³ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 277, reg. br. 2/1—4.
- ⁴ AVII, arhivski fond D. M., Ča, k. 293, reg. br. 4/1—79.
- ⁵ Zabeleške autora maja 1943. o razgovoru sa poručnikom Ristovićem.

ODGOVOR MOSKVI I RASPUSTANJE KOMINTERNE

- ¹ Zabeleške autora, maja—juna 1943.
- ² Isto kao pod 1.

- ³ Zabeleške autora o razgovorima sa Dragišom Vasić, maj—jun 1943.
- ⁴ AVII, arhivski fond D. M., VK—P—528; D/i—12—1397.
- ⁵ Atlantsku povelju su sastavili Čerčil i Ruzvelt 14. avgusta 1941; u njoj su izražene demokratske težnje naroda iznete u osam tačaka. Nju je 2. januara 1942. prihvatilo 25 savezničkih država, a na savezničkoj konferenciji u Londonu 24. septembra 1942. Povelja je jednoglasno prihvaćena.
- ⁶ AVII, arhivski fond D. M., D—22— od 862 do 868.
- ⁷ Isto kao pod 6.
- ⁸ AVII, arhivski fond D. M., D—24—2316, 2317, 2318.
- ⁹ AVII, arhivski fond D. M., VK—P—717.

KOMUNIKACIJA BRITANSKE VLADE

- ¹ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—361.
- ² Isto kao pod 1.
- ³ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—377.
- ⁴ AVII, arhivski fond D. M., D/i—9—1183.
- ⁵ AVII, arhivski fond D. M., D/i—10—1265.
- ⁶ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—344/4.
- ⁷ AVII, arhivski fond D. M., D—21—635.
- ⁸ AVII, arhivski fond D. M., D/1—XI—15.
- ⁹ AVII, arhivski fond D. M., D/i—II—1333.
- ¹⁰ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—394.
- ¹¹ AVII, arhivski fond D. M., D/i—XI—20.
- ¹² AVII, arhivski fond D. M., D/i—12—1381.
- ¹³ AVII, arhivski fond D. M., D/i—12—1382.
- ¹⁴ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—453/2.
- ¹⁵ AVII, arhivski fond D. M., VK—Y—463.
- ¹⁶ AVII, arhivski fond D. M., D/i—12—1438.
- ¹⁷ AVII, arhivski fond D. M., D/i—13—1460.
- ¹⁸ AVII, arhivski fond D. M., D/i—XIV—40.
- ¹⁹ Isto kao pod 18.
- ²⁰ Isto kao pod 18.
- ²¹ AVII, arhivski fond D. M., D/i—XIV—41.
- ²² AVII, arhivski fond D. M., D/i—15—1598.
- ²³ AVII, arhivski fond D. M., D/i—15—1597.
- ²⁴ Tajna i javna saradnja četnika i okupatora 1941—1944, »dokumenti«, »Arhivski pregled«, Beograd 1976. (Prevod sa engleskog jezika).
- ²⁵ Isto kao pod 24.